

Три липи

Герман Гессе

Переклад Михайла Ореста

Понад сто років тому, на зеленому кладовищі шпиталю св. Духа в Берліні стояли три розкішні старі липи; а були вони такі великі, що своїм переплетеним гіллям і могутнім верховіттям покривали, наче велетенський дах, усе кладовище. Про походження цих гарних лип, яке відлежало від нашого часу ще на кілька століть, оповідають так:

Жили в Берліні три брати, що їх в'язала така щира дружба та довір'я, які можна бачити лише зрідка. І сталося одного дня, що наймолодший з них вийшов увечорі з дому, нічого про це своїм братам не сказавши, бо він хотів зустріти на якійсь далекій вуличці дівчину і погуляти з нею. Але перше, ніж він, затоплений у солодке мріяння, дійшов до цієї вулички, до нього донеслися з темного і пустинного закутка між двома домами тихий зойк і хрипіння. Він відразу ж пішов туди, бо подумав, що там лежить якась тварина, а, може, й дитя, з яким сталося щось недобре і яке жде допомоги. Ввійшовши в темряву глухого закутка, він з жахом побачив людину, що лежала в крові. Він схилився над нею і спочутливо спитав, що скоїлося; проте дістав у відповідь тільки слабкий стогін і клекотання в горлі, бо потерпілий лежав з ножовою раною в серці. За кілька секунд він помер на руках свого помагача.

Молодик не знав, що йому тепер робити; а що людина вже не подавала жодного знаку життя, він, вражений і безпорадний, подався нерішучими кроками на вулицю. Але тут перестрілися йому два нічні сторожі, і він ще думав, чи кликати їх на допомогу, чи краще пройти повз них мовчки, як сторожі помітили його настрашеність, приступили до нього, відразу побачили кров на його черевиках та рукавах і затримали його, майже не слухаючи того, що він почав їм благально оповідати. Вони знайшли мертве тіло, яке вже хололо, і, не гаючися, повели гаданого вбивцю в острог, де на нього поклали заліза і взяли під строгий нагляд.

Другого ранку суддя вчинив йому допит. Принесли тіло вбитого, і щойно тепер, при денному світлі юнак впізнав у ньому ковальського челядника, з яким він колись бував в одному товаристві. Але перед тим він зізнав, що особа вбитого йому не відома і він рішуче нічого про нього не знає. Тому підозра, що заколов челядника він, стала ще сильнішою. Протягом дня знайшлися свідки, які знали вбитого, і була також мова, що давніше юнак приятелював з молодим ковалем, але потім посварився з ним за дівчину, і вони розійшлися. Правди в цьому було дуже мало, тільки дрібне зернятко — і до нього обвинувачений признався без страху, одночасно запевняючи, що він не винен, і прохаючи не ласки, а справедливості.

Суддя не мав сумніву, що вбивцею є юнак, і думав, що незабаром він знайде досить доказів, щоб засудити молодика і передати його в руки ката. Чим більше в'язень заперечував і цурався знання речі, тим більше виглядав він на винного.

Тим часом середній його брат — найстарший від вчорашнього дня був у справах за містом — даремно чекав вдома на наймолодшого, а потім почав його шукати. І коли він почув, що його брат сидить у в'язниці і що його обвинувачують в убивстві, яке брат уперто заперечує, він відразу пішов до судді.

— Пана судде, — сказав він, — ви ув'язнили невинного, випустіть його! Вбивця я, і не хочеться мені, щоб за мене терпів той, на якому провини нема. Я ворогував на коваля і підстерігав його; а вчора ввечорі я побачив, що він чомусь зайшов у ті суточки; тоді я пішов за ним і заколов його ударом ножа в серце.

Суддя, здивований, вислухав цю сповідь і наказав закувати середнього брата і пильно його сторожити, поки у справу не вступить ясність. І так лежали обидва брати в кайданах у тій самій в'язниці; але наймолодший нічого не знав про те, що зробив для нього його брат, і ревно наполягав на тому, що він не винен.

Минуло два дні — без того, щоб суддя міг розкрити щось нове, і він уже схилявся до думки, щоби повірити тому, хто сам себе обвинувачував. В той час повернувся до Берліну з своєї поїздки найстарший брат, не знайшов у домі нікого і дізнався від сусідів про те, що сталося з його наймолодшим братом і як середній задля нього віддав себе в руки судді. І ще "вночі пішов він до судді, попросив його розбудити і став перед ним на коліна з словами:

— Достойний пане судде! У вас сидять закутими в ланцюги два невинні, які терплять за мою провину. Ковальського челядника не вбив ні наймолодший, ні середній мій брат, а вчинив убивство я. Мені вже не сила зносити, що замість мене сидять ті, які ані в чому не провинились, і я дуже прохаю вас: випустіть їх і візьміть мене, бо я готовий заплатити за своє злочинство своїм життям.

Ще більше здивувався суддя і не знав іншої ради, як ув'язнити і третього брата.

Наступного ранку сторож, подаючи наймолодшому братові його тюремний хліб, сказав йому:

— А тепер мені справді хотілось би знати, хто властиво з вас трьох є кривавим нелюдом.

Хоч як наймолодший просив і питав, сторож не схотів сказати йому ще щонебудь; але з його слів стало юнакові ясно, що його брати хочуть пожертвувати своє життя, щоб урятувати життя йому. Він вибухнув голосним плачем і зажадав, щоб його повели до судді. І коли він, закутий, уже стояв перед ним, він знову заплакав і мовив:

— О пане, простіть мені, що я вас загаював так довго! Але я думав, що ніхто не бачив мого злого діла і що ніхто не зможе довести мою провину. А тепер я бачу, що все мусить піти дорогою правди; я не можу довше упиратись і хочу признатися, що це я, саме я убив коваля; тільки я мушу заплатити за це своїм нещасним життям.

Суддя широко розкрив очі і подумав, що все це йому сниться; його зачудування було безмірне, і в глибині душі він почав відчувати страх перед цією дивною справою. Він наказав відвести в'язня знов в острог і тримати його там, як і обох його братів, а сам довго сидів, заглибившись в роздуми, бо ж він бачив, що вбивцею міг бути тільки один з братів і що інші два готові були піти на страту тільки з шляхетности і рідкісної

межи братами любови.

Але його роздуми не дали йому розв'язки, і він зрозумів, що з звичайними людськими гадками тут не прийдеш ні до чого. Тому він лишив другого дня заарештованих під добрим наглядом і подався до курфюрста, якому і розповів про цю чудну справу з усіма подробицями.

Курфюрст слухав його, глибоко вражений, а наприкінці сказав:

— Річ дивна і рідкісна! Моє серце говорить мені, що вбивства не вчинив жоден з трьох, також і наймолодший, якого забрали ваші нічні сторожі, і що все, говорене ним на самому початку, є правдою. Але тут ідеться про насильницьке відібрання людині життя, і ми не можемо випустити запідозреного без нічого. Отже я хочу покликати на суддю цим трьом вірним братам самого Бога і піддати їх Його вирокові.

Так і вчинено. Надворі була весна, і одного ясного і теплого дня трьох братів повели на зелений лужок і дали кожному молоду і міцну липку. Вони мали посадити ці деревця, але закопавши в землю не коріння, а юні зелені віти, — тобто так, щоб їхнє коріння підіймалося вгору; і чиє деревце пропало б і засохло перше, того мали вважати за вбивцю і засудити.

Брати зробили загадане: кожен старанно зарив своє мале дерево, встромивши гілля в яму. Але минуло не так багато часу, і всі три дерева почали броститись і здобувати нове гілля — і це був знак, що всі три брати невинні. Ці липи розросталися, стали великими і стояли на кладовищі шпиталю св. Духа в Берліні кілька століть.